

Interetnické problémy v pohraničních regionech

Formování národů

Vznik národního státu

- **Teorie vzniku národa:**
 - Podle **Theodora Schiedera** existují v Evropě **tři způsoby formování národa** :
 - **1) Státní národy západoevropského stylu:**
 - Moderní národ se ustavil cestou vnitrostátní revoluce
 - Hlavními revolucemi spadajícími do této kategorie bychom mohli zařadit Anglickou revoluci a Velkou francouzskou revoluci
 - Hlavními příklady těchto národů jsou Angličané a Francouzi
 - **2) Sjednocující se národní státy:**
 - Moderní národ byl v těchto případech vytvořen sjednocováním státních celků, které si byly blízké jazykem i kulturou
 - Hlavními představiteli této kategorie jsou Itálie a Německo. Podle některých badatelů by se do této kategorie mohlo zařadit také Polsko

Vznik národního státu

- **3) Národní státy, které vznikly oddělením se od nadnárodního, multietnického celku:**
 - Jedná se o národy, které ve státě měly status nestátního národa
 - Emancipační snahy na oddělení mohly mít podobu jak zápasu politického, tak zápasu ozbrojeného
 - Tímto způsobem vznikaly národní státy na troskách Rakouska-Uherska, Ruska, či Osmanské říše
- Existovaly další teorie vzniku národa. Např. **teorie Charlese Tillyho:**
 - 1) Národotvorný proces je státem řízený nacionalismus v němž nejvyšší třída pořaduje, aby se občané identifikovali se státem a podrobily své zájmy zájmu státu
 - 2) Představitelé národa, kteří představují jenom část populace státu a nemají kontrolu nad státem, požadují pro svůj národ udělení autonomie

Vznik národního státu

- Pokud přijmeme fakt, že **existence státu není nutným předpokladem pro existenci národa**, můžeme v Evropě pozorovat **dvě různé cesty** ke vzniku národa:
 - **1) V situaci státního národa:**
 - Národní stát se utvořil již v průběhu středověku, či raného novověku
 - Utvoření moderního národa proběhlo podobou vnitrostátní revoluce
 - Můžeme sem řadit Francii, Anglii, případně i Nizozemí
 - **2) V situaci nevládnoucí etnické skupiny:**
 - Cesta ke vzniku národa měla podobu národního hnutí, které se snažilo dosáhnout na všechny atributy národní existence
 - Konečným cílem těchto národních hnutí nemuselo být dosažení plné státnosti, ale jiná forma národního života
 - Sem patří Poláci, Maďaři, Češi. Podle některých do této kategorie lze zařadit i národní státy, které vznikly slučovací procesem, tedy Itálie a Německo

Evropa národů

- **Evropa a národy:**

- V 19. století nebylo v Evropě mnoho národních států, které by měly jednoznačně homogenní národní kulturu. Můžeme tedy rozlišovat celkem **tři druhy států, které na počátku 19. století existovaly v Evropě:**

- **1) Státy s homogenní národní kulturou:** Sem bychom mohli řadit Francii, Nizozemí, Švédsko, Portugalsko a do jisté míry i Španělsko
- **2) Multinárodnostní státy s jednoznačnou dominancí jednoho národa a jeho kultury nad ostatními národy:** V tomto případě lze hovořit o Angličanech ve Velké Británii a o Dánech v Dánsku (které ovládalo mimo samotného Dánska ještě Norsko, Faerské ostrovy, Grónsko a Island)
- **3) Multietnické celky, kde mimo dominantního národa žilo velké množství dalších národů a etnik:** Jednalo se o Rakousko (od r. 1867 Rakousko-Uhersko), Rusko a Osmanskou říši

Evropa národů

Střední Evropa v r. 1789, před vypuknutím Velké francouzské revoluce

Evropa národů

- **Státní národy v národních státech:**
- Jednalo se o národy, které dokázaly vytvořit vlastní státy již ve středověku, či raném novověku
- Tento stát měl své elity, svou vládnoucí třídu a dokázal vytvořit byrokratický aparát, který tento stát udržoval v chodu. Politická práva držela v rukou malá privilegovaná skupinka představitelů národa pro něž se používal termín národ, jež se považovala za představitele zájmů celého státu
- V případě krize legitimacy staré panovnické, či náboženské moci přecházela politická svrchovanost z panovníka na národ. Toto zformování moderního občanského národa mohlo mít podobu:
 - A) Úplné výměny starých elit za nové, jako v případě Velké francouzské revoluce
 - B) Kompromis starých elit s novými, jako v Anglii, či později v Německu

Evropa národů

Velká francouzská revoluce představuje významný krok při formování moderních národů

Evropa národů

- **Národní hnutí:**
- Jednotlivé etnické skupiny žijící ve velkých říších se od národů lišily tím, že **neměly plnou sociální skladbu:**
 - Chyběla kultura v národním jazyce, případně byla tato kultura oslabena
 - Chyběla politická autonomie
- Národní hnutí se mohla vytvářet v případech etnik:
- A) která měla dříve svůj středověký, či ranně novověký stát, na nějž tradicemi navazovala (např. Češi, Maďaři, Poláci, ...)
- B) žádná historická státnost neexistovala, ale daný národ existoval (Estonci, Finové, Slováci, ...)

Evropa národů

- Formování národa v prostředí etnických skupin nabyla podoby **národních hnutí**:
 - Usilovaly o dosažení plné sociální skladby a o vytvoření, či oživení vlastní národní kultury
 - Národ byl v těchto podmínkách politickým programem směřujícím do budoucnosti
 - To, že se národnímu hnutí skutečně podaří dosáhnout stádia národa nebylo vůbec jisté
 - Formování národa prostřednictvím národních hnutí vedlo ke konfliktům s elitami multietnické říše v níž se proces odehrával
 - Proces budování národa jako pospolitosti rovnoprávných občanů se odehrával v době otřesu absolutistické moci. Státní politika neměla být také vedena ve jménu monarchy z boží milosti, ale ve jménu svého národa

FRANTISEK PALACKY.

Program českého národního hnutí se odrazil v Českém národním obrození

Evropa národů

- **Multinárodní impéria:**

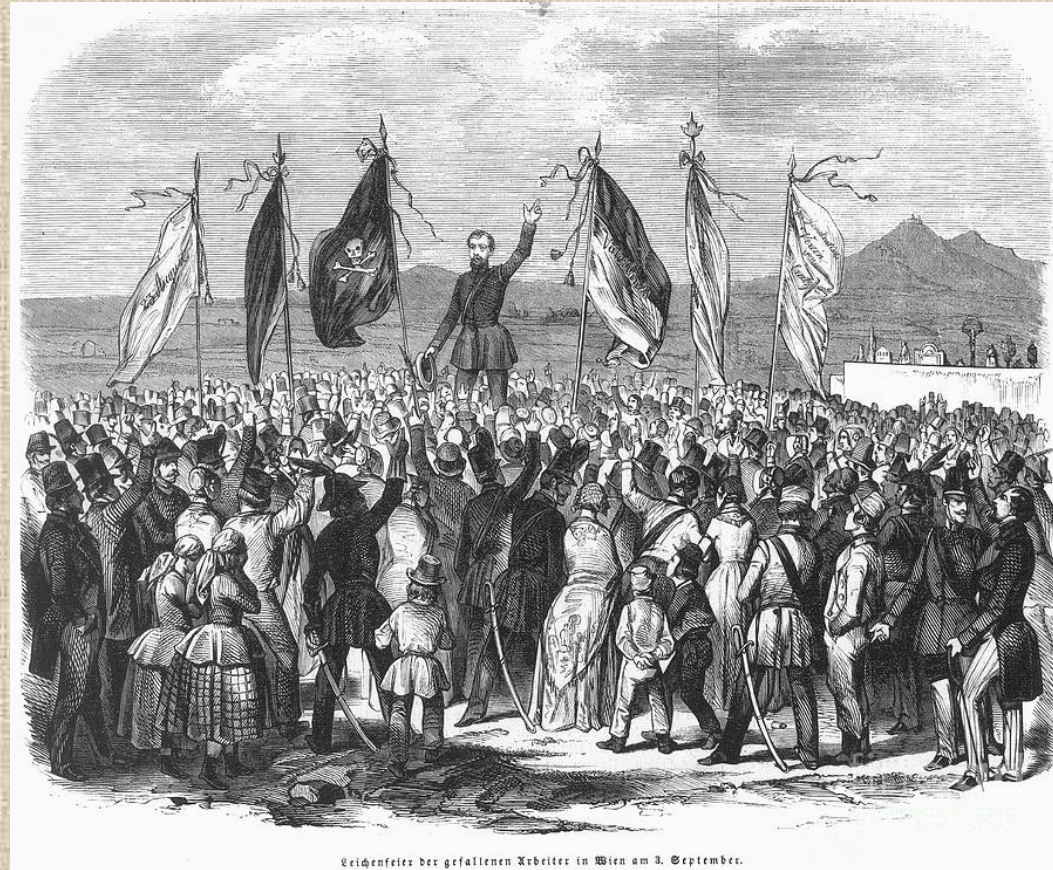
- Největší multietnické říše v Evropě 19. a počátku 20. století (Rakousko-Uhersko, Rusko, Osmanská říše a Velká Británie) si prošly různými cestami, jimiž se staly velkými nadnárodními říšemi, jejich elity byly různorodé a pro představitele nestátních národů bylo i různé vidění nepřítele:

- **Rakousko a Rakousko-Uhersko:**

- Habsburské impérium vzniklo již hluboko ve středověku a z původně dědičných území (cca dnešní Rakousko) se díky úspěšné dynastické politice i díky vojenské moci rozšířilo o území Uherského království, Českého království, získalo državy v Itálii, tzv. Rakouském Nizozemí a v 18. století i o rozsáhlá území zaniklé Polsko-litevské unie
- Země spadající pod Habsburskou vládu si zachovaly zbytky samosprávných institucí (zemské sněmy, apod.) a právní normy, které sice byly omezeny během nástupu panovnického absolutismu, ale samotné historické územní celky zůstaly zachovány

Evropa národů

- V Rakousku a později Rakousku-Uhersku byl vznik říše hodně závislý na řadě dynastických i státních smluv a ústavních dokumentů
- Vzhledem k tomuto charakteru získal boj národních hnutí charakter argumentace různými smlouvami a interpretací historickými a přirozenými právy
- Jen v r. 1848 byl tento právní a politický zápas nahrazen ozbrojeným bojem, ale po porážce revoluce 1848 se zápas vrátil ke starým modelům

Rakouská revoluce 1848

Evropa národů

- V Habsburském soustátí bylo pro rozvoj národních hnutí významné, že se zachovaly staré náboženské organizační struktury
- Katolická církev získala dominantní postavení ve společnosti a její organizace (biskupství, arcibiskupství, ...) respektovala staré zemské hranice. Církev si tak nejenom uchovávala neutrální postoj k nastupujícím národním hnutím, ale někdy s nimi i spolupracovala
- Obraz nepřítele jednotlivých národních hnutí byl různorodý. Do r. 1848 se Habsburským panovníkům dařilo zachovávat nadnárodní charakter monarchie, takže obraz nepřítele bylo těžké definovat
- Po r. 1848 ale většina německy mluvícího obyvatelstva se identifikovala s Němci a maďarsky mluvícího s Maďary, takže pro nestátní národy se staly tyto dva národy (od r. 1867 pilíře dualistické monarchie) jasně definovaným obrazem národního nepřítele

Evropa národů

Národnostní mapa Rakouska v r. 1848

Evropa národů

- **Osmanská říše:**

- Vznik Osmanské říše byl založen dominantně na vojenské síle. Po obsazení jednotlivých území zničili noví vládcové i místní politické struktury a územní celky. Namísto nich pak stvořili vlastní správní a územní celky
- Argumentace starými právy nebyla moc platná, právní argumenty nebyly osmanskými vládci přijímány a záleželo jen na jejich libovůli, uznají-li je, či ne
- Na řadě míst byla zničena i stará národní elita. Obyvatelstvo na podrobených územích mělo jen malou možnost realizace vlastních politických ambicí, jednotlivci mohli udělat kariéru v osmanském státě jedině konvertovali-li k islámu
- Z těchto důvodů se zápas národních hnutí o svá práva odehrával převážně v podobě ozbrojeného boje

Evropa národů

- V Osmanské říši hrálo významnou roli i náboženství. Při svých expanzích sice Osmané dobývali území obývaná příslušníky jiných vyznání
- Dobytelé dávali najevo, že islám má nadřazené postavení oproti křesťanství, ale neusilovali o to, aby obyvatelé podrobených území přestoupili na jejich vyznání, ačkoliv konverzím nijak nebránili
- Islám hrál v osmanské společnosti roli společenské bariéry. Jisté úřady a funkce mohl zastávat i křesťan, ale nejvyšší státní úřady byly vyhrazeny pouze muslimům
- Většinovou větví křesťanství na územích pod osmanskou nadvládou byla ortodoxie a většinou etnicky řečtí duchovní měli na život zdejších náboženských i etnických menšin velký vliv

Fanariotští Řekové představovali významnou menšinu v Osmanské říši a z jejich řad vzešlo i mnoho vysokých osmanských úředníků

Evropa národů

Evropa národů

- **Ruská říše:**

- Národnostní hnutí žijící na území Ruské říše byly připojeny výboji. Můžeme vidět různé výboje, které Rusko vedlo:
 - A) Při expanzi na východ v 16. století byla obsazena území obývaná Tatary. Tato území byla přímo připojena k říši a jejich obyvatelé se často identifikovali s Ruskem
 - B) Při expanzi na západ byl různý charakter území, která byla připojena. Po obsazení Pobaltí silou si region podržel svébytné postavení a Finsko dokonce získalo autonomní postavení. Naopak oblasti Ukrajiny byly postupně přímo integrovány do říše
- Ruská říše uznávala svébytná postavení některých regionů, jako bylo Pobaltí, Finsko a Polsko, kde byla respektována i náboženská odlišnost těchto zemí. V případě vyjednávání (které neřádka bylo velice zdlouhavé) mohlo dojít k dohodě mezi zástupci národního hnutí a státu, naopak projevy ozbrojeného odporu Ruská říše vždy násilně potlačila, což mohlo, jako v případě Polska, vést i ke ztrátě dříve udělených privilegií

Evropa národů

- Elity v Ruské říši nebyly definovány nijak etnicky, nebo nábožensky, ale spíše sociálně. Můžeme tak vidět, že významné postavení ve státní správě, či armádě získávali pobaltští Němci, případně i představitelé finských elit
- Obraz nepřítele pro jednotlivá národní hnutí v Ruské říši byl tak velice různorodý a byl definován tím, jaká negativní zkušenost byla pro dané národní hnutí převažující:
 - V Pobaltí byli za nepřítele místními národními hnutími bráni z ekonomických důvodů zejména místní Němci
 - Ve Finsku byl nepřítel definován nejdříve etnicky (Švédové) a později politicky, takže se nepřítelem stal carismus, nikoliv ovšem samotní Rusové
 - V Polsku byl nepřítelem etnickým i sociálním vždy Rus
 - Na Litvě bylo vidění nepřítele dvojité, jednak jím byl z hlediska etnického a místy i sociálního Polák, z hlediska politického a náboženského naopak Rus

Armáda představovala jednu z mocenských opor Ruské říše

Evropa národů

Územní výboje Ruska mezi lety 1500 až 1800

Evropa národů

- **Fáze národního hnutí:**
 - Každé národní hnutí je specifické a každé vychází ze specifických podmínek a vlastní cestou směřuje k cíli. Nicméně v jejich činnosti lze, dle M. Hrocha, sledovat několik shodných momentů, kterými si národní hnutí procházejí:
 - **Fáze A – učenecká**
 - **Fáze B – agitační**
 - **Fáze C – masové národní hnutí**

Maďarský
básník
Sándor
Petöfi

Evropa národů

- **Fáze A) Učenecká fáze:**

- Jedná se o vytvoření základních bodů, symbolů a myšlenek, s nimiž se národní identita může ztotožnit. Je to tedy vymezení národního území, ustavení spisovného národního jazyka, charakteristika národní kultury, kodifikace národních dějin, určení rozpoznávacích znaků pro členy národa, atd.
- Tato fáze je odlišná v prostředí státního a nestátního národa
 - **V prostředí státního národa** je dílem učenců, kteří nejčastěji z iniciativy panovníka, nebo státu studovali realie svého národa a země. Společné pro ně je to, že existence jím zkoumaného národa je pro ně daností, kterou nezpochybňují
 - **V prostřední nestátního národa** se jednalo o soukromou iniciativu osob, které tak činili z vlastního zájmu, přičemž tyto osoby ani nemusely být příslušníky daného národa. Tato fáze byla v různých národních hnutích různě silná a zatímco v případě českého byla poměrně silná, v případě srbském, nebo baskickém naopak velice slabá
- V případě nestátních národů nemuselo být studium reálií národa vědomou přípravou pro další fáze, ale mohlo se často jednat o obyčejný badatelský zájem, jehož výsledky ale byly později využity pro potřeby národního hnutí

Evropa národů

- **Fáze B) Agitační fáze:**

- Představitelé národa, kteří zpravidla získali vyšší vzdělání, se rozhodla šířit mezi obyvatelstvo jež považují za příslušníky své etnické skupiny národní uvědomění
- Cíle formulované během této fáze byly často jazykové, sociální, ale byly již přítomny také požadavky politické
- V případě národních hnutí nestátních národů se jednalo o klíčovou fázi, jelikož získání si většiny příslušníků etnika, jehož zájmy prosazovali, umožnilo další krok k formulování politických požadavků
- Fáze byla tedy zakončena tím, že široké masy přijaly za svou národní identitu
- Je problematické, jak definovat fázi B v prostředí státního národa. Tady měl vývoj podobu zápasu o politická a občanská práva, kterou vedly příslušníci menšiny národa, usilující o národní mobilizaci mas

Evropa národů

- **Fáze C) Masové národní hnutí:**

- V tomto období již existovaly elity reprezentující své národní hnutí. Tyto elity v tomto období začaly plně formovat vlastní politický program
- Úspěchem pak můžeme rozumět situaci, kdy národní pospolitost získala plnou sociální skladbu a národní hnutí dokázalo získat politickou autonomii, či přímo nezávislost

Svět národů

- **Modely národa:**

- Dle V. Baara rozeznáváme následující modely národa, z nichž některé ovšem na území Evropy nenajdeme:
- **1) Evropský model národa:**
 - Je založený na faktorech psychické sounáležitosti, čímž se rozumí společný jazyk, kultura, historický vývoj v určitém dějinném období v daném státním celku, vztah k národním symbolům apod.
 - O evropských národech charakterizovaných především jazykovou diferenciací se hovoří jako o nejstarších národech, když se národní povědomí v moderním smyslu slova rodí na konci 18. století
 - Na základě jejich vztahu ke státu je pak právě dělíme na státní a nestátní národy
 - Problematické bylo národní uvědomění u národů, které přišly o svou historickou státnost a během 19. století usilovaly o její získání zpět, což vedlo i ve 20. století k řadě konfliktů (zejména národy v regionu východní a jihovýchodní Evropy)

Svět národů

- Jiné státy existovaly dlouhá staletí a jejich státnost je nezpochybnitelná (Angličané, Francouzi, Španělé, Portugalci, Dánové, Švédové)
- V 19. století byly zdrojem konfliktů národy, jejichž území bylo rozdrobeno do řady malých státních útvarů a jeden z těchto celků začal sjednocovací proces (Němci, Italové)
- Problematické se jeví národy se silnými menšinami, žijícími mimo území samotného státu. Tyto menšiny bývají důsledkem nějakého vojenského konfliktu a rozpadu původních státních celků. V současnosti existují silné národní problémy s maďarskými, albánskými, rumunskými, srbskými a ruskými menšinami žijícími mimo území jejich států

Rusové tvoří významnou menšinu ve všech třech postsovětských pobaltských republikách

Svět národů

- **2) Americký model národa:**

- Klíčovou roli zde hraje státní území a sjednocujícím prvkem je jazyk a kultura, importované z Evropy a přizpůsobené místním podmínkám
- Z důvodu dlouhé kolonizace a masovému přílivu evropských osadníků, vznikla v těchto zemích svébytná společenstva, jelikož kolonisté byly často různých národů, jazyků i náboženství
- Z těchto důvodů je klíčová pro americký typ národa identifikace jednotlivce s národem a to ve většině případů na základě státní příslušnosti
- Podobný princip jako v Americe vidíme i v arabských zemích, kde Arabové žijí v řadě různých států, též pak v Austrálii, na Novém Zélandu a v některých afrických ostrovních státech (Reunion, Mauricius, Seychely, ...), či též v Oceánii (Fidži, Papua Nová Guinea, ...)

Svět národů

- **3) Asijský model národa:**

- Důraz je v tomto případě kladen na území, jež národ obývá, případně pak na administrativně vymezený státní celek. Dále pak na jazyk a také na náboženství
- Běžně bývá tento typ národa ještě vymezen vědomím společného historického vývoje a malou tolerancí k sousedním národům. Vidíme tak, že stát jako Turecko považuje všechny obyvatele žijící na jeho území jako Turky bez ohledu na to, že se jedná o odlišná etnika, která sama usilují o vlastní stát (Kurdové), nebo se cítí být nějakého jiného státu (Arménci)
- V důsledku častých migrací jsou etnické hranice teritoria často geograficky roztržštěné na řadu různých lokalit
- Ze stovek různých etnik žijících v Asii se jenom malému množství podařilo vytvořit vlastní stát, a nebo získat uvnitř jiného státu vlastní ohraničené teritorium
- Asijský model je z důvodu malé tolerance vůči menšinám, teritoriální roztržštěnosti a vysoké kulturní sounáležitosti (odvolávající se často na stovky, či tisíce let starou kulturu) nejproblematictější a vznikají zde konflikty nejčastěji

Svět národů

- **4) Africký model národa:**

- Jedná se o nejméně rozvinutý a stabilizovaný model společenství, jelikož proces formování etnických skupin a států byl v Africe přerušen evropskou kolonizací a po jejím skončení pokračoval v jiných podmínkách
- V důsledku kolonizační politiky velmocí byla blízká etnika často od sebe oddělena umělými hranicemi a naopak jiná etnika byla spojena do větších územních celků. Výsledkem se tak staly velké, ale nestabilní státy s řadou etnik s velice problematickými vztahy
- Vliv na zdejší vývoj a vztah etnik měla i náboženská politika, když některá etnika přijala křesťanství, zatímco jiná islám
- V tomto problematickém prostředí se v současnosti daří spíše formovat kmenová společenstva, jež neodpovídají evropskému, americkému, ani asijskému chápání národa

Děkuji za pozornost